

Milli Eğitim Bakanlığının Yetiştirme Yurtlarıyla İmtihani: Özel Eğitim ve Çocuk Koruma Alanından Tarihsel Deneyimler¹

The Challenge of the Ministry of National Education with Orphanages: Historical Experiences from Special Education and Child Protection

Davut ELMACI ^{ID}, Dr. Öğretim Üyesi, Amasya Üniversitesi, delmaci@gmail.com

Elmacı, D. (2022). Milli Eğitim Bakanlığının yetiştirme yurtlarıyla imtihanı: Özel eğitim ve çocuk koruma alanından tarihsel deneyimler. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(2), 1067-1082.

Geliş tarihi: 02.01.2022

Kabul tarihi: 23.11.2022

Yayımlanma tarihi: 28.12.2022

Öz. Türkiye’de yetiştirme yurtları 1949-1983 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak hizmet vermiş kuruluşlardır. 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulunca, yetiştirme yurtları bu kuruma devredilmiştir. Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı oldukları dönemde yetiştirme yurtlarının eğitim sistemi içerisinde ne tür etkiler oluşturduklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma doküman incelemesine dayanmaktadır. Bulgulara bakıldığında; yetiştirme yurtlarının Milli Eğitim Bakanlığına bağlı birer özel eğitim kurumu gibi kabul edildiği ve özel eğitimin, sosyal engelleri de kapsayacak şekilde geniş kapsamlı düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle korunmaya muhtaç çocuklar da özel eğitim kapsamında değerlendirilmiştir. Yetiştirme yurtlarının yapısını ve işleyişini etkileyen temel düzenlemelerden Milli Eğitim Bakanlığı sorumlu olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığının uygulamalarında yetiştirme yurtlarının genel yetiştirme yurdu ve özel yetiştirme yurdu şeklinde iki tip olduğu görülmektedir. Genel yetiştirme yurtları, herhangi bir engel durumu bulunmayan korunmaya muhtaç çocuklar için açılan yurtdır. Özel yetiştirme yurtları ise bedensel, zihinsel ya da sosyal engelleri nedeniyle normal eğitime devam edemeyen çocukların kaldığı yurtdır. Çocuklar özel eğitim yurtlarında özel bir eğitim ve öğretime tabi tutulmuşlardır. Milli Eğitim Bakanlığı, yetiştirme yurtları kapsamındaki görevlerini dönemin koşulları içerisinde yerine getirmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, Eğitim tarihi, Çocuk koruma, Koruma altındaki çocuklar.

Abstract. Orphanages in Turkey are institutions that served under the Ministry of National Education between the years 1949-1983. When the Social Services and Child Protection Agency was established in 1983, orphanages were transferred to this agency. This study aims to reveal what kind of effects the orphanages had on the education system when they were affiliated with the Ministry of National Education. The study is based on document review. Looking at the results it was understood that orphanages are considered special education institutions affiliated with the Ministry of National Education and that special education is considered comprehensively, including social disabilities. For this reason, children in need of protection are also evaluated within the scope of special education. The Ministry of National Education is responsible for the main regulations affecting the structure and functioning of orphanages. In the practices of the Ministry of National Education, it is seen that there are two types of orphanages as general orphanages and special orphanages. General orphanages are orphanages opened for children in need of protection who do not have any disability. Special orphanages, on the other hand, are accepted as orphanages where children who are not able to attend regular schools due to their physical, intellectual, or social disabilities. Children are subjected to special education and training in special orphanages. The Ministry of National Education tried to fulfill its duties within the scope of orphanages within the conditions of the period.

Keywords: Special education, History of education, Child protection, Looked after children.

¹ 31. Ulusal Özel Eğitim Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Extended Abstract

Introduction. Orphanages in Turkey are institutions that served under the Ministry of National Education (MoNE) between the years 1949-1983. When the Social Services and Child Protection Agency (SHÇEK) was established in 1983, orphanages were transferred to this agency. Orphanages, which take on important responsibilities in the care and protection of the looked after children, have become the focus of many criticisms over time. The widespread acceptance of the belief that orphanages are harmful to the looked after children have led to a decrease in the number of these institutions. To this end, as of the end of 2017, all institutions called orphanages were closed in Turkey. Although the criticisms towards institutional care have gradually increased, it has not become possible to give up on institutional care completely. Hence, different forms of institutional care for the looked after children still continue. Developments are pushing societies and states to seek new ways to improve child protection services. Among these new pursuits, there are also claims that education and educators should take more responsibility for child protection. In such a case, it is necessary to understand better the period in which orphanages in Turkey are affiliated with MoNE, both as an institutional care experience for the looked after children and as a period when educators and the education system take more responsibility for child protection. However, this situation was ignored in both educational history and special education studies. In this sense, it is a necessity to examine the orphanages, which have a unique experience in Turkey, in the context of the period when they were affiliated with MoNE. Based on these reasons, this study aims to reveal what kind of effects the orphanages had on the education system when they were affiliated with MoNE.

Method. This study is based on document review. The basic documents examined in the study are Laws No. 5387 and No. 6972 on Children in Need of Protection, Internal Regulation on Orphanages (1953), and Instruction on Law No. 6972 on Children in Need of Protection (1958). These documents were supported by other related documents, and the effects of orphanages within the Ministry of National Education were tried to be understood. By examining the documents, the categories of the emergence of orphanages, the structure of orphanages, the duties of MoNE within the scope of orphanages, and the scope of special education in the period of orphanages were created.

Results. Orphanages in Turkey are accepted special education institutions affiliated with the Ministry of National Education between 1949-1983. Therefore, MoNE was responsible for the basic regulations affecting the structure and functioning of orphanages. Since orphanages were boarding institutions, they were organized to provide 24/7 uninterrupted service. In addition to the administrative staff, staff such as on-duty teachers, group teachers, doctors, nurses, and caregivers were also assigned to the orphanages. It was then predicted that sections such as meeting, entertainment, and cinema halls, winter and summer playgrounds, library, and music halls would be opened in orphanages within the limits of possibilities. MoNE officials had to conduct social studies and research on the looked after children. On the other hand, a branch for the looked after children was opened under the General Directorate of Primary Education in the central organization of MoNE in 1952 to carry out the work and activities related to these children. Orphanages aimed to provide care, protection, and education for the looked after children at school age. Both Law No. 5387 and Law No. 6972 gave special importance to the employment and profession of the looked after children. For this reason, orphanages had to be organized so that the looked after children would have jobs and professions as much as possible. MoNE was held responsible not only for orphanages but also for appointing the principals and teachers of the orphanages serving the looked after children aged 0-6 and special education orphanages affiliated with the Ministry of Justice. Considering the practices between the years 1949-1983, when orphanages were affiliated with MoNE, it is understood that special education was thought to be comprehensive, including social barriers. Hence, the looked after children were also placed within the scope of special education. In the definitions made during this period, the mentally, physically, visually, hearing impaired, and

special talented people were counted within the scope of special education, and those who were considered as socially disabled were also listed among the groups requiring special education. In the period when orphanages were affiliated with MoNE, the concepts of the children in need of special education and child in need of protection were generally used together. The combination of such usage can be seen in legal regulations and policy documents.

Discussion and Conclusion. Orphanages are institutions that emerged due to developments in the world and Turkey in the 1940s. The conditions created by the Second World War required the nations to deal with the problem of children in need of special protection. However, there was confusion about how these services would be provided. In the period when orphanages were affiliated with MoNE, there was a mindset that education and care were separate elements. For these reasons, the Ministry of Health and Social Welfare was responsible for the looked after children aged 0-6, while MoNE was responsible for those aged 7-18. The protection of children under the age of 6 was mostly considered in terms of shelter. Recent developments show that education is also a key factor for even children under 6. Thus, the concepts of education and care in the form of early childhood education and care have been used together in recent years. From this point of view, it is not a correct practice to try to separate care and education during the period when orphanages were affiliated with MoNE. Perhaps the greatest complexity was experienced in the relationship between the looked after children and children in need of special education in the period when orphanages were affiliated with MoNE. Laws and policy documents of this period indicate that the looked after children were considered as socially disabled people within the scope of special education. Therefore, MoNE perceived the looked after children as children in need of special education and orphanages as special education institutions. Today, there are significant changes in the meaning of special education. Moreover, it has been widely reported that the looked after children are educationally disadvantaged and that their education should be given special attention. To this end, it was a proactive practice for MoNE to include the looked after children in the scope of special education in the 1950s. The developments in orphanages were closely related to the developments in the social work discipline.

Giriş

Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlanması için tarih boyunca toplumlar bakım yurduna yerleştirme, evlat edindirme gibi çeşitli yöntemler geliştirmeye çalışmışlardır. Başlangıçta çocukla ilgili söz hakkının ailede olduğu ve devletin bu konuda müdahalesinin sınırlı olması gerektiği düşüncesiyle aile içinde çocuğun korunmasına yönelik uygulamalar pek fazla gelişmemiştir. Ancak göç, şehirleşme gibi nedenlerle korunması gereken çocuklar sorunun toplumsal bir olay haline geldiğinin anlaşılmasıyla birlikte çocukların bakımlarının aile dışında sağlanmasına yönelik uygulamalar da gelişmeye başlamıştır. Gerek Türkiye’de gerekse batı ülkelerinde 18. yüzyıla kadar korunma ihtiyacı olan çocukların bakımında dini kurumların ağırlıklı olduğu söylenebilir (Koç, 2007). Dini kurumlarla birlikte hayırseverlik yaklaşımlarının da bu süreçte etkili olduğunu söylemek mümkündür. Daha sonraları ise devletin kontrolünde olan bakım kuruluşları yaygınlaşmaya başlamıştır.

Türkiye’de Tanzimattan sonra çocuk koruma faaliyetlerinin daha resmi bir nitelik kazanmaya başladığı görülmektedir (Müezzinoğlu, 2012). Yetiştirme yurtlarının temeli sayılabilecek ve devlet kontrolünün ağırlıklı olduğu kuruluşları, Tuna Valisi Mithatpaşa tarafından açılmaya başlanan İslahhaneler olarak ifade etmek mümkündür. İslahhaneler sadece korunma ihtiyacı olan çocukların bakım ve yetiştirilmelerini sağlamakla kalmamış aynı zamanda Türkiye’de mesleki eğitimin de temelini oluşturmuştur (Koç, 2010). Çünkü İslahhanelerdeki bakım ve yetiştirme anlayışı meslek edindirmeyi de içerecek şekilde geniş kapsamlı düşünülmüştür.

Yetiştirme yurdu benzeri kuruluşlar olarak işleyişinde devletin etkili olduğu darüleytamlar da korunma ihtiyacı olan çocukların bakım ve yetiştirilmelerinin sağlanması amacıyla ortaya çıkmış kuruluşlardır. Darüleytamlarda da çocukların bakım ve yetiştirilmelerinde mesleki eğitim önemli görülmüş, korunma ihtiyacı olan çocukların uygun mesleklere yönlendirilmelerine önem verilmiştir (Müezzinoğlu, 2012). Özellikle Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı şehitlerinin çocukları için darüleytamlar önemli birer sığınak olmuşlardır. Darüleytamlarda bakılan çocuk sayısının gittikçe artması, devletin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve darüleytamlara yönelik eleştirilerin artması gibi nedenlerle 1926 yılında darüleytamlar tamamen kapatılmıştır. Böylelikle korunma ihtiyacı olan çocuklar için işleyişinde doğrudan devletin etkili olduğu kuruluşlar ortadan kalmış, bu tür hizmetler daha çok sivil toplum kuruluşları aracılığıyla karşılanmaya çalışılmıştır.

İslahhaneler ya da darüleytamlar dışında Darülaceze, Darulhayr-i Ali gibi kuruluşlar da korunma ihtiyacı olan çocukların bakılıp yetiştirildiği ve işleyişinde devletin ağırlıklı olduğu kuruluşlardır. Ancak bu kuruluşlar daha dar kapsamlı olup İslahhaneler ya da darüleytamlar gibi yaygınlaşmamışlardır. Diğer yandan daha çok yerel unsurların ve hayırseverlik yaklaşımlarının ağırlıklı olduğu himaye-i etfal derneği gibi çeşitli sivil toplum kuruluşlarının bakım yurtları da yetiştirme yurdu benzeri işlev görek binlerce çocuğa bakım ve koruma sağlamıştır. Bu sivil toplum kuruluşlarının kuruluşlarında ve işleyişlerinde çeşitli kamu görevlileri yer alarak bir bakıma devlet ile sivil toplum arasında bir köprü olmuşlardır. Örneğin, Amasya Şefkati İslamiyye Yurdu için Amasya milletvekili Hamdi Bey (Ahmet Hamdi Apaydın) önemli katkılar sağlamıştır (Kılınc, Değirmenci, Kösterelioğlu ve Orbay, 2021). Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal Cemiyeti) için Dr. Fuat Umay’ın katkıları da son derece dikkate değer niteliktedir.

Her ne kadar 1926 yılında darüleytamların kapatılması nedeniyle devlet doğrudan çocuk koruma alanından çekilmiş gibi görünse de ortaya çıkan çocuk koruma sorunları nedeniyle 1949 yılında çıkarılan 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, devletin yeniden çocuk korumayı doğrudan ele alması gereğinin bir sonucu olarak görülebilir. 5387 sayılı kanun gibi 1957 yılında çıkarılan 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, daha çok yerel unsurlarla

devletin merkezi ve yerel yönetim birimlerinin etkili olduğu bir kanundur. 1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ise Çiçek'in (2020) de belirttiği gibi, devletin çocuk korumaya doğrudan ve tekel şeklinde müdahalede bulunduğu bir kanun olarak görülebilir.

Yetiştirme yurtları Türkiye'de ilk olarak 1949 yılında çıkarılan 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun gereği açılmaya başlanmıştır. Birer çocuk koruma kuruluğu olarak, ilk açıldıkları 1949 yılından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna (SHÇEK) devredildikleri 1983 yılına kadar yetiştirme yurtlarının Milli Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı olarak hizmet verdikleri görülür. 1983 yılında SHÇEK kurulunca, yetiştirme yurtları SHÇEK'e devredilmiştir. Korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmalarında önemli sorumluluklar üstlenen yetiştirme yurtları, zaman içerisinde birçok eleştirinin de odağı haline gelmiştir. Özellikle John Bowly, Rene Spitz, William Goldfarb gibi araştırmacıların çalışmalarına dayanarak yetiştirme yurtlarının korunmaya muhtaç çocuklar için sosyal, duygusal, zihinsel vb. birçok yönlerden zararlı olduğu ileri sürülmüştür (McCall, 1999). Yetiştirme yurtlarının korunmaya muhtaç çocuklar için zararlı olduğu inancının yaygın olarak kabul edilmeye başlanması bu kuruluşların sayısının azalmasına yol açmıştır. Nitekim Türkiye'de de 2017 yılı sonu itibarıyla yetiştirme yurdu isimli kuruluşların tamamı kapatılmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Yetiştirme yurtlarındaki bakım şekli kurum bakımı olarak bilinir. Her ne kadar kurum bakımına yönelik eleştiriler zamanla artmış olsa da kurum bakımından tamamen vazgeçmek mümkün olamamaktadır. Bu nedenle koruma altındaki çocuklar için farklı şekillerde kurum bakımı uygulamaları halen devam etmektedir. Örneğin, Türkiye'de yetiştirme yurtlarının işlevini yerine getiren kuruluşlar çocuk evleri sitesi, çocuk destek merkezi ve çocuk evi gibi isimlendirilen kuruluşlardır. Amerika'da ise korunmaya muhtaç çocuklar için çocuk köyü, sözleşmeli okul, akademi gibi kuruluşlar bulunmaktadır (Elmacı, 2010). Yetiştirme yurtlarının yerine yaygınlaştırılan aile temelli bakım hizmetlerinde de istismar, sabit yaşam yeri sağlayamama, çocukların istenildiği gibi ailelerine döndürülememesi gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır (Elmacı, 2010). Tüm bu gelişmeler, toplumları ve devletleri çocuk koruma hizmetlerinin iyileştirilmesinde yeni yollar aramaya itmektedir. Bu yeni arayışlar içinde eğitimin ve eğitimcilerin çocuk korumada daha fazla sorumluluk alması gerektiğine yönelik iddialar da vardır (Baginsky, Driscoll, Manthorpe ve Purcell, 2019; Fiorvanti ve Brassard, 2020; Münger ve Markström, 2019).

Devlet korumasında olan çocuklar için bakım ve korumanın nasıl olması gerektiği ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bu tartışmalar, koruma hizmetinin nasıl olması gerektiğine yönelik olduğu kadar çocuk korumanın hangi birimler tarafından yerine getirileceğine de yönelik olmaktadır. Çocuk korumada kurum bakımının yeniden düşünülmesi gerektiğine yönelik görüşler bulunmaktadır (McKenzie, 1999; Smith, 2009). Son yıllarda ise koruma altına alınan çocuklar için terapatik kurum bakımı bir seçenek olarak ortaya konulmaktadır (Holmes, Connolly, Mortimer ve Hevesi, 2018). Böyle bir durumda korunmaya muhtaç çocuklar için hem bir kurum bakımı deneyimi olarak hem de eğitimcilerin ve eğitim sisteminin çocuk korumada daha fazla sorumluluk aldığı bir dönem olarak, yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu dönemin daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Oysa gerek eğitim tarihi gerekse özel eğitim çalışmalarında bu durumun göz ardı edildiği söylenebilir. Böyle bir durumda Türkiye'nin kendine özgü bir deneyimi olan yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu dönemdeki bağlamında incelenmesi bir gerekliliktir. Bu gerekçelerden hareketle bu çalışmada, MEB'in 1949-1983 yılları arasındaki yetiştirme yurtları bağlamında deneyimlerinin neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Böylelikle yaşanan deneyimlerden dersler çıkarılması, çocukların korunmasına yönelik hizmetlerin geliştirilmesi ve çocuk koruma sistemi içerisinde eğitimin katkılarının daha iyi anlaşılması gibi yönlerden bu çalışmanın katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu çalışma doküman incelemesine dayanmaktadır. Araştırmada incelenen temel dokümanlar; 1949 yılında kabul edilen 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, 1953 yılında kabul edilen Yetiştirme Yurtları İç Yönetmeliği, 1957 yılında kabul edilen 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, 1958 yılında kabul edilen Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında 6972 Sayılı Kanunla İlgili Talimatname, 1962 yılında kabul edilen Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, 1983 yılında kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve 1983 yılında kabul edilen Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'dur. İncelenen kanunlara ilişkin komisyon raporları, tasarı görüşmeleri ve meclis tutanakları da araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Bu temel dokümanlar yanında konu ile ilgili dönemin diğer rapor, yayın ve mevzuat belgeleri temel dokümanlardaki bilgileri açıklamada kullanılmıştır.

Dokümanların dahil edilme ölçütleri

Temel dokümanların dahil edilmesinde yetiştirme yurdu ve/veya korunmaya muhtaç çocuk kavramlarını içermesi ve yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu 1949-1983 yılları arası dönemde araştırma konusu ile ilgili bilgiler içermesi ölçüt kabul edilmiştir. İncelenen temel dokümanlar, TBMM arşivinden ya da MEB arşivinden çevrimiçi olarak ulaşılabilen dokümanlardır.

Dokümanların analizi

Araştırma konusu kapsamında incelenen dokümanlar farklı zaman aralıklarında tekrar tekrar okunarak yetiştirme yurtlarının MEB bağlamındaki etkileri anlaşılmasına çalışılmıştır. Dokümanlar incelendikçe ortaya çıkan bulguların dört kategori altında toplanmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Belirlenen bu dört kategori; *yetiştirme yurtlarının ortaya çıkışı, yetiştirme yurtlarının yapısı, yetiştirme yurtları kapsamında MEB'in görevleri ve yetiştirme yurtları döneminde özel eğitimin kapsamı* şeklindedir.

Bulgular

Araştırmanın bulguları belirlenen kategoriler doğrultusunda ilgili başlıklar altında verilmektedir.

Yetiştirme yurtlarının ortaya çıkışı

Yetiştirme yurtlarının ortaya çıkışında ikinci dünya savaşının oluşturduğu olumsuz koşulların da etkisi vardır. Bu olumsuz koşulların da etkisiyle suça sürüklenen, sokakta yaşanan ve terkedilmiş çocuklar sorunu toplumda daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Diğer yandan, sosyal güvenlik ve adalet gibi kavramlara olan ilgi artmaya başlamış, sosyal politika uygulamaları daha önemli hale gelmiştir (Çağlar, 1982). Böylelikle devletin korunmaya muhtaç çocuklar sorununa doğrudan müdahalesi gerekmiştir.

Türkiye'de *yetiştirme yurdu* isminin ilk kullanımı, 1948 yılında meclise getirilen *Kimsesiz, Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunması Hakkında Kanun Tasarı*'nda karşımıza çıkmaktadır. Tasarı çalışmaları sırasında Milli Eğitim Komisyonu *eğitim yurdu* ifadesinin *yetiştirme yurdu* ifadesi ile değiştirilmesini önermiştir. İlgili Milli Eğitim Komisyonu Raporunda şu ifadeler yer almaktadır: "... (Eğitim yurtları) yerine eğitim kelimesinin şumulü göz önünde tutularak ve bu yurtlarda esaslı hedefin yetiştirme olduğu düşünülerek (Yetiştirme yurtları) denilmesi ..." (TBMM, 1948). Milli Eğitim

Komisyonunun bu önerisi kabul edilerek başlangıçta eğitim yurdu olarak düşünülen isim yetiştirme yurdu olarak değişmiştir.

İlgili tasarının ilk halinde tüm çocukların korunmasının sorumluluğu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına (SSYB) verilmektedir. Ancak Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu, yedi yaşından büyük normal ve engelli çocukların MEB sorumluluğuna verilmesini istemiştir. MEB yetkilileri ise darüleytamlardaki olumsuzlukları ileri sürerek buna karşı çıkmışlardır. Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu ise çocukların eğitim ve öğretiminde MEB'in daha yetkili olduğunu, eğer sorumluluk SSYB'ye verilirse yeni kurumlar ve pansiyonlar açılması gerekeceğini, bunun da bütçeye fazladan yük olacağını ileri sürmüşlerdir (TBMM, 1948). Böylelikle tasarının kanunlaştığı son halinde yedi yaşından küçük çocukların sorumluluğu SSYB'ye yedi yaşından büyük çocukların sorumluluğu MEB'e verilmiştir.

5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (KMÇHK), kanunda tanımlanan korunmaya muhtaç çocuklar için SSYB'nin çocuk bakım yurtları kuracağını, burada öğrenim çağına gelen çocukların ise MEB'in kurumlarına devredileceğini belirtmiştir (KMÇHK, 1949, m.8). Kanunda *"Milli Eğitim Bakanlığı ilköğretim çağına girenlerin bakım, korunma ve eğitimi ile uğraşmak üzere (Yetiştirme yurtları) kurar."* denilerek MEB'in yetiştirme yurtları açması da hüküm altına alınmıştır (KMÇHK, 1949, m.8). Böylelikle 1949 yılında MEB tarafından ilk olarak Ankara Nallıhan İlçesi Çayırhan Bucağında ve Bilecik Yarhisar Bucağı İlyabey köyünde yetiştirme yurdu açılmıştır (Enç, Çağlar ve Özsoy, 1981).

5387 sayılı Kanunla ilgili tasarının ilk halinde engelli çocuklar da kanun kapsamında düşünülmüş ancak daha sonra engelli çocuklar kanun kapsamından çıkarılmıştır. Yine de kanunda özel eğitimle ilgili olarak *"Bu çocuklardan durumları özel bir eğitim usulünü icap ettirenler için Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli müesseseler kurulur..."* hükmü yer almıştır. Bu hüküm doğrultusunda MEB özel eğitim gerektiren öğrenciler için de yurtlar açma ihtiyacı duymuş, açtığı bu yurtlar için de *yetiştirme yurdu* ismini kullanmıştır. Nitekim 1951 yılında kabul edilen *Sağır, Dilsiz ve Körler Müessesesinin Milli Eğitim Bakanlığına devrine dair Kanun* ile SSYB'den MEB'e devredilen okullara *körler okulu ve yetiştirme yurdu, sağırlar okulu ve yetiştirme yurdu* gibi isimler verilmiştir. MEB'in özel eğitim gerektiren öğrenciler için açtığı yurtlara yetiştirme yurdu ismini vermesi, yetiştirme yurtlarının 1983 yılında SHÇEK'e devrine kadar devam etmiştir.

Yetiştirme yurtlarının yapısı

Yetiştirme yurtları, 1949-1983 yılları arasında MEB'e bağlı birer özel eğitim kurumu gibi kabul edilmiştir. Dolayısıyla yetiştirme yurtlarının yapısını ve işleyişini etkileyen temel düzenlemelerden MEB sorumlu olmuştur. MEB Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla 1953 yılında yayınlanan ve SHÇEK'in kurulduğu 1983 yılına kadar yürürlükte olan Yetiştirme Yurtları İç Yönetmeliği (YYİY), yetiştirme yurtlarının yapısıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bu yönetmelikte yetiştirme yurtları korunmaya muhtaç çocukların devlet vesayeti altında bakılıp yetiştirildikleri, korunup barındırıldıkları birer aile ocağı olarak tanımlanmış ve yetiştirme yurdu müdürü bu aile ocağının reisi kabul edilmiştir. Bu kapsamda yurt müdürünün yönetim, denetim, rehberlik vb. birçok konuda önemli görevleri olduğu belirtilmiştir. Yurt müdürünün görevleri sayılırken ilk olarak *"Kanun, tüzük, yönetmelikler ve Vekâletçe verilen emirlere göre yurdun eğitim ve öğretim, iş bulma, yerleştirme, yetiştirme, hayata hazırlama ve genel disiplin işlerini yürütür ve bunlardan sorumludur."* denilmiştir (YYİY, 1953, m.1/a). Yine ilgili yönetmeliğin *eğitim işleri-öğretmenler* başlığı altında *"Öğretmenler, yetiştirme yurtlarının tiplerine göre çocuğu kazanmak ve hayata hazırlamak için eğitim ve öğretim metotlarının tatbikini sabırla, şefkatle ve bilhassa çocuğun kabiliyetlerini dikkatle inceleyerek çalışırlar."* ifadesi bulunmaktadır (YYİY, 1953, m.6). Ders faaliyetlerinin sona erdiği yaz aylarında ise çocukların farklı ortamları ve çevrelerini tanımalarını sağlamak üzere üst makamların onayıyla ayrı bir program uygulanması

gerektiği ifade edilmiştir (YYİY, 1953, m.18). Bu tür düzenlemeler MEB'in yetiştirme yurtlarını tamamen bir eğitim kurumu gibi gördüğünü göstermektedir.

Yetiştirme yurtları, yatılı kuruluşlar olduğundan 7/24 kesintisiz hizmet verecek şekilde örgütlenmiştir. Dolayısıyla idari personel dışında nöbetçi öğretmenler, grup öğretmenleri, doktor, hemşire, hasta bakıcı gibi personeller de yetiştirme yurtlarında görev almıştır. Yetiştirme yurtlarında çocuklarla idareci ve öğretmenler arasında bir aile havasının oluşması amaçlanmıştır. Bu nedenle çocukların kusurları olduğunda bu kusurların giderilmesi için cezadan ziyade suçun nedenleri üzerinde durularak önleyici tedbirlere başvurulması gerektiği ifade edilmiştir (YYİY, 1953, m.16). Yetiştirme yurtlarındaki çocuklar kadro ve öğretmen sayısı gibi olanaklar ölçüsünde çocukların yaş, sınıf ve özelliklerine göre gruplara ayrılıp her grubun bir öğretmen sorumluluğuna verilmesi gerekmiştir. Grup öğretmenlerinin sorumlusu oldukları çocukların eğitim, öğretim ve gelişimleriyle yakından ilgilenmeleri gerektiği belirtilmiştir (YYİY, 1953, m.11). Yetiştirme yurdunun işleyişinde önemli bir organ *Öğretmenler Kurulu*'dur. İlgili yönetmelikte "*Öğretmenler kurulu, yetiştirme yurtlarında yurdun bünye ve özelliğine göre en salâhiyetli eğitim ve öğretim organıdır.*" denilerek müdürün başkanlık ettiği bu kurula doktorun da katılacağı belirtilmiştir (YYİY, 1953, m.12). Yetiştirme yurtlarında olanaklar ölçüsünde toplantı, eğlence ve sinema salonu, kışlık ve yazlık oyun yerleri, kitaplık ve müzik salonu gibi kısımların da açılması öngörülmüştür (YYİY, 1953, m.19).

1958 yılında çıkarılan 6972 sayılı *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında 6972 Sayılı Kanunla İlgili Talimatname* (KMÇHT) aynı şekilde yetiştirme yurtlarının yapısıyla ilgili önemli düzenlemeler içermektedir. Bu talimatnamede yetiştirme yurtları 7-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar için aile ocağı vazifesi görecektir yatılı kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. Yetiştirme yurtlarının, kendilerine emanet edilen çocukları bu düşünceyle bakması, yetiştirmesi, meslek sahibi yapması, zamanı gelince de bedensel ve ruhsal bakımdan sağlıklı birer vatandaş olarak topluma iade etmesi amaçlanmıştır (KMÇHT, 1958, m.39). İlgili Talimatnamede yetiştirme yurtlarının bir kışla ya da tecrit evi gibi değil, çocukların daha hür, samimi ve toplumun birer üyesi olarak yetişmelerini sağlayacak ev ortamları şeklinde kurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda çocuklar özelliklerine göre 25-30'ar kişilik gruplara ayrılarak her grubun başına çocukların her türlü kişisel ve ortak ihtiyaçları ile yakından ilgilenmek üzere birer grup sorumlusu öğretmen verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (KMÇHT, 1958, m.40).

1957 yılında kabul edilen 6972 sayılı *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun*, korunmaya muhtaç çocukların bakılıp yetiştirilme ve meslek edindirilme sorumluluğunu il özel idareleri ile belediyelerin ortaklaşa kuracağı Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birliklerine vermiş, MEB ile SSYB bu birliklere her türlü yardımı yapmakla mükellef kılınmıştır (KMÇHK, 1957, m.4). Koruma Birliklerinde MEB ve SSYB de temsil edilmiş, öğrenim çağına gelmemiş korunmaya muhtaç çocukların ilgilisi SSYB, öğrenim çağındaki çocukların ilgilisi MEB olmuştur. Koruma Birliklerinin kurulmasıyla birlikte yetiştirme yurtlarının yapısı daha karmaşık hale gelmiştir. Çocukların sağlık durumlarıyla ilgilenecek hekim ve sağlık memurları SSYB tarafından, eğitim ve öğretimle ilgilenecek öğretmen ve teknik elemanlar MEB tarafından, yerelde gerekli görülen memur ve hizmetliler ise Koruma Birliği tarafından istihdam edilmiştir. Bu personelin maaş ve ücretleri ilgili olduğu bakanlık ya da Koruma Birliği tarafından ödenmiştir (KMÇHK, 1957, m.7). Böylelikle aynı yetiştirme yurdunda kadro ve özlük hakları açısından üç farklı yere bağlı personel bir arada görev yapmıştır. Karmaşıklık yetiştirme yurtlarının denetimlerinde de görülmektedir. Yetiştirme yurtlarındaki yönetim, eğitim ve öğretim işlerinin milli eğitim müdürleri, MEB müfettişleri ya da ilköğretim müfettişleri tarafından denetlenmesi öngörülmüştür. Sağlık işlerinin denetiminden ise sağlık müdürleri ve sağlık müfettişleri sorumlu olmuştur (KMÇHT, 1958, m.99).

5387 sayılı Kanun'a benzer şekilde 6972 sayılı Kanun'da da özel eğitimle ilgili hüküm yer almış, korunmaya muhtaç çocuklardan durumları özel eğitim gerektirenler için MEB'in gerekli

kurumları kuracağı hüküm altına alınmıştır (KMÇHK, 1957, m.22). Nitekim ilgili Talimatnamede de korunmaya muhtaç çocuklar için açılan özel eğitim kurumlarına gerekirse korunmaya muhtaç olmayan engelli çocukların da gündüzlü veya yatılı olarak alınabilecekleri belirtilmiştir (KMÇHT, 1958, m.71). Böylelikle MEB, engelli öğrenciler için yetiştirme yurtları açmaya devam etmiştir. Bu nedenle MEB'in uygulamalarında yetiştirme yurtlarının *genel yetiştirme yurdu* ve *özel yetiştirme yurdu* şeklinde iki tip olduğu görülmektedir. Genel yetiştirme yurtları, herhangi bir engel durumu bulunmayan korunmaya muhtaç çocuklar için açılan yurtlardır. Özel yetiştirme yurtları ise bedensel, zihinsel ya da sosyal engelleri nedeniyle normal eğitime devam edemeyen çocukların özel bir eğitim ve öğretime tabi tutuldukları yurtlar olarak kabul edilmiştir (MEB, 1952, s.4). Bu kapsamda görme engelliler, işitme engelliler, bedensel engelliler, zihinsel engelliler ve eğitimi güç çocuklar özel yetiştirme yurtlarına yerleştirilecek gruplar arasında sayılmıştır (MEB, 1952). Birden çok engeli olanların ise hakim olan engel durumlarına göre ilgili kurumlara yerleştirilmeleri öngörülmüştür. Yetiştirme yurtlarına benzer şekilde bir de *müşahede ve ayırma istasyonları* vardır. Bu istasyonlar bir bakıma ilk müdahale birimleridir. Müşahede ve ayırma istasyonlarında korunmaya ihtiyacı olan çocukların durumları incelenerek hangi hizmetten yararlanacağına ya da hangi yurtlara yerleştirileceklerine karar verilmesi gerekmiştir. Müşahede ve ayırma istasyonlarının korunmaya muhtaç çocukların fazlaca bulunduğu büyük şehirlerde belediyeler tarafından açılması öngörülmüştür. Çocuk sayısının az olduğu yerlerde genel yurtlar bu görevin yerine getirilmesi için yeterli görülmüştür (MEB, 1952).

Yetiştirme yurtları kapsamında Milli Eğitim Bakanlığının görevleri

5387 sayılı Kanun, herhangi bir yerde korunmaya muhtaç çocuğun varlığı öğrenildiğinde bunun yereldeki en büyük milli eğitim memuruna bildirilmesini istemiştir. Milli eğitim memuru da çocuğun durumuna göre gerekli tedbirleri aldirmekle ve durumu ilgili mahkemeye bildirmekle sorumlu tutulmuştur (KMÇHK, 1949, m.2). 6972 sayılı Kanun ise korunmaya muhtaç çocuğun varlığı öğrenildiğinde bunun en büyük mülki amire bildirilmesini istemiştir (KMÇHK, 1957, m.2). Bu hükümler doğrultusunda MEB görevlileri korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili sosyal inceleme ve araştırma yapmak durumunda kalmışlardır. Diğer yandan korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili iş ve işlemlerin yürütülmesi amacıyla 1952 yılında MEB merkez teşkilatında İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Şubesi* açılmıştır (Enç ve diğerleri, 1981, s.309).

Yetiştirme yurtları, korunmaya muhtaç öğrenim çağındaki çocukların bakım, korunma ve eğitimlerinin sağlanmasını amaçlamışlardır. Gerek 5387 sayılı Kanun gerekse 6972 sayılı Kanun, korunmaya muhtaç çocukların iş ve meslek sahibi edilmelerine özel bir önem vermiştir. Bu nedenle yetiştirme yurtlarının mümkün olduğunca korunmaya muhtaç çocukları iş ve meslek sahibi yapacak şekilde örgütlenmeleri gerekmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda MEB'in yetiştirme yurtları ile bağlantılı olarak birçok uygulamayı hayata geçirmesi gerekmiştir. 5387 sayılı Kanun'da yetiştirme yurtlarının ilköğretimi bitiren çocukların değişik mesleklere girmesini sağlayacak tedbirleri alacağı, ilköğretim çağını aştığı halde ilköğretimi tamamlamamış olanların eğitimi, öğretimi ve meslek sahibi olmaları ile ilgili gerekli tedbirlerin MEB tarafından alınacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda MEB'in döner sermayeli iş yerleri ve atölyeler kurabileceği ifade edilmiştir (KMÇHK, 1949, m.9). Bu hükümler kapsamında MEB çeşitli yerlerde yetiştirme yurtları ile bağlantılı olarak döner sermayeli işyerleri ve atölyeler kurmuştur. Yetiştirme yurtlarında ilköğretimi bitiren çocuklardan başarılı olanların daha ileri öğrenim için sınavla parasız yatılı okullara alınabileceği belirtilmiştir. Başarılı olamayanların ise ilerde bağımsız olarak çalışmalarını sağlayacak meslekleri öğrenebilecekleri özel iş ve meslek sahipleri yanına, devlet fabrika ve tarım kurumlarına, özel fabrika ve işyerlerine çırak olarak verilecekleri ifade edilmiştir (KMÇHK, 1949, m.10). Yetiştirme yurdu okullara yakınsa çocukların bu okullarda öğrenim görmeleri sağlanmıştır. Ancak yetiştirme yurdunun yakınında çeşitli okullar ve işyerleri bulunmuyorsa çocukların mecburi ilköğrenimleri ile genel ve mesleki yetişmelerinin yetiştirme yurdu içinde sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla yetiştirme yurdu içinde yaşları uygun olan çocuklar için bir ilkokul açılması

gerekmıştır. Yaşları ilköğrenim çağı dışında olanların ise bir yandan akşam dersleri ve yaz kursları yoluyla mecburi ilköğrenimlerini tamamlamaları bir yandan da meslek eğitimi almaları amaçlanmıştır (KMÇHT, 1958, m.48).

MEB, sadece yetiştirme yurtlarının değil aynı zamanda 0-6 yaş arası çocuklara hizmet veren çocuk bakım yurtlarının ve Adalet Bakanlığına bağlı özel eğitim yurtlarının müdür ve öğretmenlerini tayin etmekle de sorumlu tutulmuştur. Bunun dışında ilgili kuruluşlardaki rehber öğretmen, psikolog ve eğitim uzmanları da MEB tarafından tayin edilmiştir (KMÇHT, 1958, m.82).

Yetiştirme yurtları kapsamında MEB'e verilen bir görev de Çocuk Koruma Genel Danışma Kurulu ile ilgilidir. 5387 sayılı Kanun gereği yapılan uygulamaları ve alınacak tedbirleri görüşmek üzere Çocuk Koruma Genel Danışma Kurulu oluşturulmuş, bu kurulun Milli Eğitim Bakanlığında yılda bir defa, en fazla bir hafta sürmek üzere toplanması öngörülmüştür (KMÇHK, 1949, m.29). Milli Eğitim Bakanı başkanlığında toplanacak kurulun üyelerine bakıldığında kuruldaki ağırlıklı sorumluluğun MEB'de olduğu anlaşılmaktadır. Kurul üyeleri şunlardan oluşmaktadır: Talim ve Terbiye Dairesinden bir üye, İlköğretim Genel Müdürü, SSYB Danışma Kurulundan bir üye, MEB'in tespit edeceği dört vali, dört belediye başkanı, dört köy muhtarı ve iki milli eğitim müdürü, çocuklara yardım dernekleri ve Kızılay temsilcileri, yetiştirme yurtlarından bir müdür, bir öğretmen ve bir hekim, yükseköğretim kurumlarından bir pedagog, bir çocuk hastalıkları uzmanı ve bir ruh hastalıkları uzmanı, iş veren temsilcilerinden iki kişi, önemli miktarda bağış yapan ya da tesis kuran iki vatandaş (KMÇHK, 1949, m.29). 1957 yılında çıkarılan 6972 sayılı Kanun'da da Çocuk Koruma Genel Danışma Kurulu ile ilgili benzer düzenlemeler yer almıştır (KMÇHK, 1957, m.30).

5387 sayılı Kanun korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili il özel idareleri, belediyeler gibi yerel yönetim birimlerine de sorumluluklar vermiştir. Ancak yerel yönetimlerin bu sorumluluklarını tam olarak yerine getirmedikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle koruma altına alınacak çocuklarla ilgili mahkeme kararlarının, elinde hazır kurum ve yetiştirme yurtları bulunması nedeniyle MEB'in yerine getireceği şekilde alındığı görülmektedir. Bu durumu dönemin Milli Eğitim Bakanı şöyle eleştirmektedir:

Yine kanunun ruhuna temas eden bir noktaya kısaca temas edeyim; kanun sadece Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesine konulan para ile bu çocukların bakımını derpiş etmemiştir. Belediyeler, hususi idareler de bütçelerine muayen bir para koyacaklar, hatta köy ihtiyar heyetleri de bu hususta üzerlerine vazife alacaktır. Ama mahkemeler, hazır bir yurt bulunduğu için ilâmı Milli Eğitim Bakanlığına çıkartmıştır. Sıkıntı buradan başlıyor (TBMM, 1951, s.288).

Böylelikle öğrenim çağındaki bir çocuğun bakım ve korunmasında genel olarak MEB sorumlu görülmüş, uygulamalar da bu yönde gelişmiştir. Nitekim MEB yetiştirme yurtlarını birer eğitim kurumu gibi görerek yetiştirme yurtları için de personel yetiştirme sorumluluğunu üstlenmiştir. Yetiştirme yurtlarında çalışmaya istekli öğretmen, yönetici ve müfettişlerden bir grup Almanya, Hollanda ve İngiltere'ye gönderilmiştir (Enç, 1952). Yetiştirme yurtlarında yabancı uzmanların da katılımıyla seminerler düzenlenmiştir. Örneğin, MEB tarafından İstanbul Ağaçlı Yetiştirme Yurdu'nda yetiştirme yurdu yönetici ve öğretmenlerine yönelik düzenlenen ve 20 gün süren seminer böyle bir seminerdir (Türkoğlu, 2017, s.49).

Yetiştirme yurtları döneminde özel eğitimin kapsamı

Yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu 1949-1983 yılları arasındaki uygulamalara bakıldığında özel eğitimin, sosyal engelleri de kapsayacak şekilde geniş kapsamlı düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle korunmaya muhtaç çocuklar da özel eğitim kapsamında değerlendirilmiştir. Bu dönemde yapılan tanımlamalarda zihinsel, bedensel, görme, işitme engelliler

ve özel yetenekliler özel eğitim kapsamında sayılmakla birlikte *sosyal engelli* olarak kabul edilenler de özel eğitim gerektiren gruplar arasında sayılmıştır. Örneğin, Mitat Enç tarafından 5. Milli Eğitim Şurası kapsamında hazırlanan bir raporda kimsesiz, suça sürüklenen ve bakımsız çocuklar sosyal engelliler arasında sayılmıştır (Enç, 1952, s.5). 1962 yılında çıkarılan Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği'nde "*Beden, zihin, duyu ve sosyal gelişmelerindeki engel ve özellikleri yönünden, eğitim ve öğretimin amaçlarını gerçekleştirmek için normal çocukların eğitim hizmetlerine ek olarak bir takım hizmet ve tedbirleri gerektiren çocuklar*", özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar olarak tanımlanmıştır (Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, 1962). Bu yönetmelikte özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar bedensel, zihinsel ve ruhsal-sosyal olmak üzere üç ana grupta toplanmıştır. Bedensel gruptakiler; körler ve az görenler, sağırlar ve ağır işitenler, konuşma engeli olanlar, ortopedik engeli olanlar, süregelen hastalığı olan çocuklar, sürekli büyüme ve gelişme yetersizliği olan çocuklar olarak belirtilmiştir. Zihinsel gruptakiler; üstün zekalılar ve düşük zekalılar olarak ayrılmıştır. Ruhsal-sosyal gruptakiler; duygusal bozukluğu olan çocuklar ve sosyal bozukluğu olan çocuklar diye ayrılmıştır.

Yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu dönemde *özel eğitime muhtaç çocuk* ile *korunmaya muhtaç çocuk* kavramları genel olarak bir arada kullanılmıştır. Bu bir arada kullanımı yasal düzenlemelerde ve politika belgelerinde görmek mümkündür. Örneğin, 1962 yılında kabul edilen Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği'nde "*Normal okullarda eğitim ve öğretileri sağlanmayan özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocuklar, ...*" şeklinde ifade bulunmaktadır (Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, 1962, m.28). 1973 yılında kabul edilen Milli Eğitim Temel Kanunu'nda "*Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.*" ifadesi yer almaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, m.8). Başlangıçta Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'nda da bu kavramların bir arada yer almasının düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Çünkü Özel Öğretim Muhtaç Çocuklar Kanunu Taslağında da iki kavramın bir arada yer aldığı kullanımlar vardır (Danışma Meclisi, 1983a). *Özel eğitime muhtaç çocuk* ve *korunmaya muhtaç çocuk* kavramlarının birbirinden ayrılması 1983 yılında kabul edilen SHÇEK Kanunu ile olmuştur. Nitekim SHÇEK Kanun tasarısı üzerindeki görüşmeler eğitim, öğretim, özel eğitim gibi kavramlar üzerinde yoğun tartışmalar yaşandığını göstermektedir (Danışma Meclisi, 1983b). Bazı meclis üyeleri korunmaya muhtaç çocukların eğitiminin özel bir ihtisas gerektirdiğini ileri sürmüşlerdir:

Korunmaya muhtaç çocukların problemi sadece doyurulmaları değildir. Ruhsal ve bedensel doyurulmalarının eğitilerek verilmesidir esas olan. ... bu çocukların normal çocuklar gibi muameleye tabi tutulması mümkün değildir. Onların özel olarak daha fazla eğitime ihtiyacı vardır. ... normal olmayan çevrelerden gelen çocukların eğitimleri daha da karmaşık olup, bir ihtisas işlidir (Danışma Meclisi, 1983b, s.726).

Diğer yandan SHÇEK Kanun Tasarısı genel gerekçelerinde çocukların korunması, bakımı ve rehabilitasyonunun özel eğitimden farklı olduğu, bu hizmetlerin sosyal hizmetler aracılığıyla sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Danışma Meclisi, 1983b). Bu kapsamda teklifi hazırlayan hükümet yetkilileri ve Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu üyeleri korunmaya muhtaç çocukların formal eğitimlerinin örgün eğitim sistemi içerisinde zaten yapıldığını, sosyal hizmetler kapsamında yaptıklarının ise informal eğitim olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda o zamanki Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı şunları söylemiştir: "*Korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmalarında eğitim kavramının varlığı kaçınılmazdır; ancak burada temelde ihtiyaç duyulan eğitim türü informal eğitim anlayışıdır. ... Bu tür eğitim ihtiyacının ise, mutlaka Milli Eğitim Bakanlığınca yerine getirilmesi söz konusu olmamalıdır.*" (Danışma Meclisi, 1983b, s.732).

Yaşanan bu tartışmalar sonucunda SHÇEK Kanunu daha çok SSB yetkililerinin önerdiği şekliyle kabul edilmiş, böylelikle sosyal engeller ve korunmaya muhtaç çocuklar eğitimden ayrı olarak sosyal hizmetler kapsamında düşünölmeye başlanmıştır. Diğer yandan SHÇEK Kanunu Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'ndan önce yasalastığı için Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanun Taslağı'nda

yer alan *korunmaya muhtaç çocuk* ifadeleri de bu taslaktan çıkarılmıştır. Nitekim Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu Tasarısı üzerindeki daha sonraki görüşmelerde Milli Eğitim Komisyonu Başkanı özel eğitime muhtaç çocuklarla ilgili bilgiler vermiş, korunmaya muhtaç çocukları da özel eğitime muhtaç çocuklar arasında saymış, ancak korunmaya muhtaç çocukların yeni çıkarılan SHÇEK Kanunu ile eğitilmeleri için SSYB'na devredildiklerini ifade etmiştir (Danışma Meclisi, 1983a, s.170). Böylelikle MEB yetkilileri korunmaya muhtaç çocuk hizmetleri ile özel eğitim hizmetlerinin birbirinden ayrı olduğunu kabul etmeye başlamışlardır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak da özel eğitim okullarının isminde yer alan *yetiştirme yurdu* ifadeleri kaldırılmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Yetiştirme yurtları, 1940'lı yıllarda dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış kuruluştur. İkinci dünya savaşının ortaya çıkardığı koşullar, devletin özel olarak korunmaya ihtiyacı olan çocuklar sorununa el atmasını gerektirmiştir. Ancak bu hizmetlerin nasıl sağlanacağı ile ilgili karmaşaların yaşandığı görülmektedir. Örneğin, başlangıçta *yetiştirme yurdu* yerine *eğitim yurdu* kavramının kullanımının düşünülmesi eğitim ile çocuk korumanın bağlantısının ne olduğu ile ilgili tereddütler yaşandığını göstermektedir. Karatay (2007), yetiştirme yurtlarının isminin başlangıçta eğitim yurdu olarak önerilmesinin MEB'in yeni bir görevi eski ve bildiği yöntemlerle çözmeye çalışmasından kaynaklandığını ifade etmektedir (s.245). *Eğitim yurdu* ismi yerine *yetiştirme yurdu* isminin tercih edilmesinin bir nedeninin de bu kuruluşların hangi bakanlığa bağlı olacağı konusundaki belirsizliklerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. 5387 sayılı Kanun tasarısı ile ilgili görüşmeler, kanun kapsamına giren çocuk sayısının fazlalığı ve ekonomik gerekçelerle gerek MEB gerekse SSYB yetkililerinin yetiştirme yurtlarının kendi kurumlarına bağlanmasına isteksiz olduklarını göstermektedir. Bu nedenle Milli Eğitim Komisyonu *eğitim yurdu* ismi kullanılırsa bu kuruluşların doğrudan MEB'e bağlanacağını, yetiştirme yurdu ismi kullanılırsa SSYB'ye de bağlanma ihtimali olacağını da düşünerek *yetiştirme yurdu* isminin kullanımını önermiş olabilir. Nitekim bu öngörü 1983 yılında SHÇEK'in kurulmasıyla gerçekleşmiş, MEB'e bağlı olan yetiştirme yurtları aynı isimle SHÇEK'e devredilmiştir. Eğer yetiştirme yurtlarının ismi eğitim yurdu olarak benimsenmiş olsaydı muhtemelen SHÇEK'e devir sırasında bu ismin değişmesi gündeme gelirdi. Yetiştirme yurdu isminin içeriği düşünüldüğünde, genelde İngilizce karşılık olarak kullanılan *orphanage* sözcüğünden daha fazla anlamlar içerdiği söylenebilir. Nitekim kanun tasarısı ile ilgili görüşmeler yetiştirme yurtlarının bir yetimhane ya da barınaktan daha fazlası olması gerektiği düşüncesinin olduğunu göstermektedir.

Yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu dönemde eğitim ile bakımın birbirinden ayrı olduğu anlayışı hakimdir. Bu nedenlerden dolayı korunmaya muhtaç çocuklardan 0-6 yaş arası olanlardan başka bir bakanlık, 7-18 yaş arası olanlardan başka bir bakanlık sorumlu olmuştur. 6 yaşından küçük çocukların korunması daha çok barınma yönünden düşünülmüştür. Oysa İslahaneler ve darüleytamlar gibi kuruluşlarda bakım ve eğitim bir arada düşünülmüştür (Koç, 2010; Müezzinoğlu, 2012). Yaşanan gelişmeler, 6 yaşından küçük çocuklar açısından da eğitimin oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim bu nedenlerden dolayı son yıllarda *erken çocukluk eğitimi ve bakımı* şeklinde eğitim ve bakım kavramları bir arada kullanılmaya başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu dönemde bakım ile eğitimin birbirinden ayrılmaya çalışılmasının doğru bir uygulama olmadığı söylenebilir. Özellikle korunma ihtiyacı olan çocuklar açısından bakım ile eğitimi birbirinden ayırmak güçtür (Jackson ve Hollingworth, 2018).

Yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu dönemde belki de en büyük karmaşıklık korunmaya muhtaç çocuk ve özel eğitime muhtaç çocuk ilişkisinde yaşanmıştır. Bu dönemdeki yasa ve politika belgeleri korunmaya muhtaç çocukların sosyal engelliler olarak özel eğitim kapsamında ele alındığını göstermektedir. Dolayısıyla MEB, korunmaya muhtaç çocukları özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar, yetiştirme yurtlarını da özel eğitim kuruluşları olarak görmüştür. Böylelikle MEB, örgütlenmesini ve hizmetlerini bu doğrultuda yerine getirmeye çalışmıştır. Günümüzde özel eğitimin anlamında önemli

değişimler yaşanmaktadır (Elmacı, 2022). Dahası, korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitimsel açıdan dezavantajlı oldukları ve onların eğitimleriyle özel olarak ilgilenilmesi gerektiği yaygın olarak dile getirilmeye başlanmıştır (Berridge, 2012; Francis, 2008; Rivers, 2018). Bu yönüyle bakıldığında MEB'in 1950'li yıllarda korunmaya muhtaç çocukları özel eğitim kapsamına alması oldukça ileri bir uygulamadır denebilir. Artık günümüzde koruma altına alınan çocuklar için tek başına barınma hizmeti sağlanması yeterli kabul edilmemektedir. Bu nedenledir ki Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından koruma altındaki çocukların gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla *Çocuk Destek ve Gelişim Programı*, *Anka Çocuk Destek Programı* gibi programlar geliştirilmekte, koruma altındaki çocuklarla çalışan personele yönelik eğitimler düzenlenmektedir (Elmacı, 2022). Aynı şekilde korunma ihtiyacı dahil dezavantajlı grupların desteklenmesinde sosyal pedagoji/sosyal eğitim uygulamaları yaygınlaşmaya başlamıştır (Tekin, 2018). Bu yönüyle bakıldığında da dönemin koşullarına göre MEB'in yaptığı uygulamaların günümüzdeki bakış açılarıyla çok da ters olmadığı söylenebilir.

Yetiştirme yurtları ile ilgili yaşanan gelişmelerin sosyal çalışma (sosyal hizmet) bilimindeki gelişmelerle de yakından ilişkisi vardır. Yetiştirme yurtlarının MEB'e bağlı olduğu dönemde sosyal çalışma mesleğinin yeni gelişiyor olması ve MEB'in uygulamalarında sosyal çalışmaya yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülebilir. 1959 yılında 7355 sayılı Kanun'la *Sosyal Hizmetler Enstitüsü'nün* kurulması ve buna bağlı olarak 1961 yılında *Sosyal Hizmetler Akademisinin* öğrenime başlaması çocuk koruma alanını etkilemiştir. Sosyal hizmetlerin tek elde toplanması gerektiği fikirleri eğitim ile sosyal hizmetlerin birbirinden ayrı olduğu düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Zamanla *belirli alanlardan MEB, belirli alanlardan sosyal hizmetler kurumu sorumlu olmalıdır* gibi bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bunu gerek MEB'in uygulamalarında gerekse Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının uygulamalarında görmek mümkündür. Örneğin, herhangi bir kurum Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olunca kurumda görev alacak personel türü farklılaşmakta, MEB'e bağlı olunca farklılaşmaktadır. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile kreş ve gündüz bakımevleri mevzuatında bu tür örnekleri görmek mümkündür. Aynı şekilde MEB'e bağlı okullarda sosyal çalışmacı görevlendirilmemesi ya da okul sosyal hizmeti uygulamasının bulunmaması da buna örnek verilebilir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı da koruma altındaki çocuklara hizmet veren kuruluşları eğitim kuruluşu olarak görmemekte, bu kuruluşlarda çocuk gelişimci, özel eğitimci, psikolojik danışman gibi meslek elemanlarının istihdamını zorunlu tutmamaktadır.

Yetiştirme yurdu ifadesinin çocuk korumada genelde olumsuz çağrışımlar yaptığı söylenebilir. Bu olumsuz çağrışımlarda bilimsel bakış açıları yanında dönemin koşulları, toplumsal gelişmeler ve çocukluk algısındaki gelişmelerin de etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür (Elmacı, 2010; McCall, 1999). Ancak ne kadar eleştirilirse eleştirilsin korunma ihtiyacı olan çocuklar için yetiştirme yurdu benzeri kuruluşlar bir şekilde varlıklarını sürdürmektedir. Bu nedenle 2017 yılında Türkiye'de yetiştirme yurtlarının kapatılmaktan ziyade aslında isim ve şekil değiştirdiği söylenebilir. Yani bir bakıma tıpkı islahhaneler ile darüleytamlar arasındaki dönüşüm gibi yetiştirme yurtları ile de çocuk evleri siteleri arasında bir dönüşüm benzerliği olduğu görülmektedir. Bu nedenle kurum bakımından tamamen vazgeçilememekte, sadece nitelik ve nicelik farklılaşması yaşanmaktadır (Holmes ve diğerleri, 2018).

Çocukların korunması açısından düşünüldüğünde, hizmetler ya da kurumlar arasına sınırlar koymak pek mümkün olamamaktadır. Bu nedenledir ki çocuk koruma alanında sistem yaklaşımı daha çok benimsenir olmuştur. Yani çocukların korunması meselesi disiplinlerarası bir meseledir. Böyle bir durumda gerçek çocuk savunucularının çocuğun yüksek yararı için işbirliği halinde çalışmaları önemli bir gerekliliktir. Tüm çocukların aileleri yanında bakımlarının sağlanması her zaman olanaklı olmadığından bazı çocuklar aileleri dışındaki ortamlarda yaşamlarını sürdürmek durumunda kalmaktadır. Aileleri dışında bakımları sağlanan çocukların bazıları da çocuk evleri gibi yatılı kuruluşlarda kalmak durumundadırlar. Bu çocukların eğitim durumlarıyla özel olarak ilgilenilmesi gerekmektedir. Tüm bu gerekçelerle eğitimin ve eğitimcilerin çocuk korumada daha fazla sorumluluk

almaları gerektiği söylenebilir. Buna yönelik olarak çocuk koruma kuruluşlarında özel eğitimciler görevlendirilebilir. Benzer şekilde okul sosyal hizmeti uygulamaları geliştirilerek okullarda sosyal çalışmacılar görevlendirilebilir. Koruma altındaki çocukların durumlarının daha iyi anlaşılabilmesi için Türkiye bağlamında disiplinlerarası kapsamlı araştırmalar yapılabilir. Yetiştirme yurtlarında yetişen bireylerin kurum bakımını nasıl algıladıklarına ilişkin araştırmalar geliştirilebilir. Bunun yanında çocuk koruma tarihi ile eğitim tarihi arasında nasıl bir ilişki olduğu araştırılabilir. Eğitim ile sosyal hizmetler arasındaki ilişkinin incelenmesi de çocukların korunmasına yönelik daha doğru politikalar geliştirilmesini sağlayabilir.

Kaynakça

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). *2018 yılı faaliyet raporu*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/81736/2018-yili-faaliyet-raporu.pdf>
- Baginsky, M., Driscoll, J., Manthorpe, J. ve Purcell, C. (2019). Perspectives on safeguarding and child protection in English schools: The new educational landscape explored. *Educational Research*, 61(4), 469-481. doi: 10.1080/00131881.2019.1677167
- Berridge, D. (2012). Reflections on child welfare research and the policy process: Virtual school heads and the education of looked after children. *British Journal of Social Work*, 42(1), 26-41. doi: 10.1093/bjsw/bcr038
- Çağlar, D. (1982). Atatürk ve cumhuriyet devrinde korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım ve öğretim olanakları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15(2), 1-21.
- Çiçek, N. (2020). Erken cumhuriyet döneminde kimsesiz çocuklar olgusuna dair bir vaka takdimi ve analizi. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 60(2), 958-988.
- Danışma Meclisi. (1983a, 5 Eylül). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler, Bütçe-Plan ve Milli Eğitim komisyonları raporları. *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* (Cilt: 21, Yasama Yılı: 2, Birleşim: 156). Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c021/dm__02021156.pdf
- Danışma Meclisi. (1983b, 21 Mart). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanun Tasarısı ve Milli Eğitim, Bütçe-Plan ve Sağlık ve Sosyal İşler komisyonları raporları. *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* (Cilt: 15, Yasama Yılı: 2, Birleşim: 73). Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c015/dm__02015073.pdf
- Elmacı, D. (2022). Türkiye’de özel eğitim alanında korunmaya ihtiyacı olan çocuklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(2), 409-429. doi: 10.21565/ozelegitimdersi.789072
- Elmacı, D. (2010). Günümüzün yetim kalan kuruluşları: Yetiştirme yurtları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 949-970.
- Enç, M. (1952). *Korunmaya ve özel eğitime muhtaç çocuklar hakkında rapor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Enç, M., Çağlar, D. ve Özsoy, Y. (1981). *Özel eğitime giriş* (2. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Fiorvanti, C. M. ve Brassard, M. R. (2020). Child Protection: A Child Rights Approach for Schools. In B.K. Nastasi, S. N. Hart & S. C. Naser (Eds.), *International Handbook on Child Rights and School Psychology* (pp. 233-257). Cham: Springer.
- Francis, J. (2008). Developing inclusive education policy and practice for looked after children. *Scottish Journal of Residential Child Care*, 7(2), 60-70. Erişim adresi: https://www.celcis.org/application/files/7016/2324/2233/SJRCC72_developing_inclusive_education.pdf
- Holmes, L., Connolly, C., Mortimer, E. ve Hevesi, R. (2018). Residential group care as a last resort: Challenging the rhetoric. *Residential Treatment for Children & Youth*, 35(3), 209-224. doi: 10.1080/0886571X.2018.1455562
- Jackson, S. ve Hollingworth, K. (2018). Children in care in early childhood. In L. Miller, C. Cameron, C. Dalli, & N. Barbour (Eds.), *The Sage handbook of early childhood policy*, (pp. 354-368). Sage Publications.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kılınc, M., Değirmenci, R., Kösterelioğlu, İ. ve Orbay, M. (2021). *Kimsesizler sığınağı: Amasya yetim kızlar yurdu*. Ankara: Pegem Akademi.
- Koç, B. (2010). Osmanlı Devleti’nde İslahane ve Sanayi Mekteplerinin kuruluş sürecine dair bazı gözlemler. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 199-217.
- Koç, B. (2007). Osmanlı İslahanelerinin işlevlerine ilişkin bazı görüşler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 36-50.
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun. (1949, 27 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 7217). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf>
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun. (1957, 24 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 9615). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9615.pdf>
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki 6972 Sayılı Kanunla İlgili Talimatname. (1958, 5 Mayıs). *T.C. Maarif Vekaleti Tebliğler Dergisi* (Sayı: 1006). Erişim adresi: <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/finish/22-1958/3604-1006-mayis-1958>

- McCall, J.N. (1999). Research on the psychological effects of orphanage care: A critical review. In R. B. McKenzie (Ed.), *Rethinking Orphanages For The 21st Century*, (pp.127-150). California: Sage Publications.
- McKenzie, R. B. (Ed.). (1999). *Rethinking Orphanages for the 21st century*. California: Sage Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1952). *5387 sayılı kanun hükümlerine göre korunmaya muhtaç çocuklar için kurulacak istasyonlarla genel ve özel yetiştirme yurtları hakkında açıklamalar*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973, 24 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 14574). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf>
- Müezzinoğlu, E. (2012). I. Dünya Savaşı esnasında yetim ve öksüz çocukların himayesi ve eğitimi: Darüleytamlar. *History Studies*, 4(1), 399-417.
- Münger, A. C. ve Markström, A. M. (2019). School and child protection services professionals' views on the school's mission and responsibilities for children living with domestic violence—tensions and gaps. *Journal of Family Violence*, 34(5), 385-398. doi: 10.1007/s10896-019-00035-5
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği. (1962, 30 Temmuz). Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (Sayı: 1214). Erişim adresi: <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/finish/26-1962/5267-1962-sayi-1186-1236-22574>
- Rivers, S. (2018). Supporting the education of looked after children: The role of the virtual school head. *Adoption & Fostering*, 42(2), 151-161. doi: 10.1177%2F0308575918775590
- Smith, M. (2009). *Rethinking residential child care: Positive perspectives*. Padstow: Policy Press.
- TBMM. (1951). Yirminci birleşim. *TBMM Tutanak Dergisi*, (Dönem: 9, Cilt: 11, Toplantı:2). <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c011/tbmm09011020.pdf>
- TBMM. (1948, 26 Mayıs). Kimsesiz, terkedilmiş ve anormal çocukların korunması hakkında kanun tasarısı ve içişleri, Milli Eğitim, Çalışma, Adalet, Bütçe ve Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonları raporları. *TBMM Tutanak Dergisi* (Cilt: 11, Toplantı: 2, Birleşim: 63). Erişim adresi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c011/tbmm08011063.pdf>
- Tekin, U. (2018). Sosyal hizmet ve sosyal pedagoji üzerine. Y. Kepenekci ve P. Taşkın (Ed.), *Prof. Dr. Emine Akyüz'e armağan: Akademisyenlikte 50 yıl içinde* (ss. 364-369). Ankara: Pegem Akademi.
- Türkoğlu, P. (2017). *Kimseli kimsesiz: Yakacık yetiştirme yurdu yıllarım*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yetiştirme Yurtları İç Yönetmeliği (1953, 15 Haziran). *T. C. Milli Eğitim Vekaleti Tebliğler Dergisi* (Sayı: 751). Erişim adresi: <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/finish/17-1953/5022-1953-sayi-737-786-1953-22565>